

José Mauro de Vasconcelos

La meva planta
de taronja llima

Traducció de Carles Sans

Primera edició, 2014

Són rigorosament prohibides, sense l'autorització escrita dels titulars del copyright, sota les sancions establertes a la llei, la reproducció total o parcial d'aquesta obra per qualsevol mitjà o procediment, inclosos la reprografia i el tractament informàtic, i la distribució d'exemplars mitjançant el lloguer o el préstec públics.

Copyright © (1968) Editora Melhoramentos Ltda. Brazil
Original Title in Portuguese: O Meu Pé de Laranja Lima by José Mauro de Vasconcelos
All rights reserved.

© de la traducció, Carles Sans, 2014
© d'aquesta edició, Libros del Asteroide S.L.U.

Publicat per Libros del Asteroide, S.L.U.
Avió Plus Ultra, 23
08017 Barcelona
Espanya
www.librosdelasteroide.com

ISBN: 978-84-16213-00-9
Dipòsit legal: B. 17.042-2014
Imprès per Reinbook S.L.
Imprès a Espanya - Printed in Spain
Disseny de la col·lecció i coberta: Enric Jardí

Aquest llibre s'ha imprès amb un paper neutre i satinat de vuitanta grams i ha estat compaginat amb la tipografia Sabon en cos 11.

Índex

PRIMERA PART	○
1. El descobridor de les coses	○
2. Un cert arbret de taronja llima	○
3. Els dits prims de la pobresa	○
4. L'ocellet, l'escola i la flor	○
5. En una cel·la t'he de veure morir	○
SEGONA PART	○
1. El ratpenat	○
2. La conquesta	○
3. Converses amunt i avall	○
4. Dues pallisses memorables	○
5. Suau i estranya petició	○
6. De mica en mica es fa la tendresa	○
7. El Mangaratiba	○
8. Són tants, els vells arbres	○
9. La confessió final	○

Per a

Mercedes Cruaños Rinaldi

Erich Gemeinder

Francisco Marins

i també

Helene Rudge Miller (Piu piu!)

sense poder oblidar tampoc el meu «fill» Fernando

Seplinsky

Per als que mai no han mort

Ciccillo Matarazzo

Aranaldo Magalhães de Giacomo

El meu homenatge nostàlgic al meu germà Luís, el Rei

Luís,

i la meva germana Glória;

en Luís va desistir de viure als vint anys

i la Glória als vint-i-quatre anys també va pensar

que no valia pas la pena viure.

*Enyorança també del Manuel Valadares,
que va em va ensenyar als sis anys
el significat de la tendresa...*

*Que descansin tots en pau!...
i ara*

*Dorival Lourenço da Silva
(Dodô, ni la tristesa ni l'enyorança maten!...)*

El descobridor de les coses

Anàvem agafats de la mà, sense gens de pressa, pel carrer. En Totoca m'anava ensenyant la vida. I jo estava molt content perquè el meu germà gran em donava la mà i m'ensenyava les coses. Però m'ensenyava les coses de fora de casa. Perquè a casa aprenia descobrint-les sol i fent-ho sol, m'equivocava i equivocant-me sempre acabava rebent unes quantes bufes. Fins fa ben poc ningú em pegava. Però després van descobrir-ho tot i van començar a dir que sóc un murri, que sóc un dimoni, un gat groguenc de carrer. Jo no en volia saber res. Si no era al carrer em posava a cantar. Cantar era bonic. En Totoca sabia fer una altra cosa a part de cantar: xiular. Però a mi, per més que l'imités, no em sortia res. Ell m'animava dient-me que ja era això, que encara no tenia boca de bufador. I com que no podia cantar per fora, cantava cap a dins. Allò era estrany, però resultava molt agradable. Jo recordava una música que la Mama cantava quan era molt petitó. Ella s'estava al safareig, amb un drap agafat al cap per cobrir-lo del sol. Tenia un davantal lligat a la panxa i es passava hores i hores posant la mà a l'aigua, fent que el sabó creés molta es-

cuma. Després retorçava la roba i anava fins a la corda. Ho posava tot a la corda i aixecava la canya. Feia el mateix amb tota la roba. Rentava la roba de casa del Dr. Faulhaber per ajudar en les despeses de casa. La Mama era alta, prima, però molt bonica. Tenia un color ben cremat i els cabells negres i llisos. Quan no s'agafava els cabells, li arribaven a la cintura. Però era bonic quan cantava i jo em quedava amb ella aprenent.

Marinheiro, Marinheiro
 Marinheiro de amargura
 Por tua causa, Marinheiro
 Vou baixar à sepultura...

As ondas batiam
 E na areia rolavam
 Lá se foi o marinheiro
 Que eu tanto amava...

O amor de Marinheiro
 É amor de meia hora
 O navio levanta o ferro
 Marinheiro vai embora...

*As ondas batiam...**

Fins aleshores aquella música em feia sentir una tristor que no sabia entendre.

*, Mariner, Mariner / Mariner d'amargor, / Per culpa teva, Mariner, / Baixaré al taüt... // Les ones batien / I a la sorra trencaven. / Va marxar el Mariner / Que jo tant estimava... // L'amor del Mariner / És amor de mitja hora. / El vaixell lleva l'àncora, / El Mariner ja se'n va... // Les ones batien... ...

En Totoca em va clavar una empenta. Em vaig despertar.

— Què et passa, Zezé?

— Res. Cantava.

— Cantaves?

— Sí.

— Doncs em dec estar quedant sord.

Que potser ell no sabia que es podia cantar cap a dins? Vaig callar. Si no ho sabia, jo no l'hi ensenyaria pas.

Haviem arribat a la cuneta de la carretera de Rio a São Paulo.

Hi passava de tot. Camions, automòbils, carros i bicicletes.

— Mira, Zezé, això és important. Primer mirem bé. Mirem a una banda i a l'altra. Ara.

Vam travessar corrent la carretera.

— Has tingut por?

I tant, que n'havia tingut, però vaig fer que no amb el cap.

— Ara la tornarem a travessar junts. Després vull veure si ho has après.

Vam tornar.

— Ara tu sol. I no tinguis por, que ja t'estàs fent un homenet.

El cor se'm va accelerar.

— Ara. Vés.

Hi vaig posar el peu gairebé sense respirar. Vaig esperar una mica i ell em va fer el senyal perquè tornés.

— Per ser el primer cop, ho has fet molt bé. Però has oblidat una cosa. Has de mirar a tots dos costats per veure si vénen cotxes. No sempre seré aquí per fer-te el senyal. Quan tornem, ho tornarem a practicar. Ara anem, que et vull ensenyar una cosa.

Em va donar la mà i vam començar a caminar a poc a poc. Jo estava impressionat per una conversa.

—Totoca.

—Què?

—L'edat de la raó pesa?

—Quines ximpleries dius?

—Ho ha dit l'oncle Edmundo. Ha dit que jo era «precoç» i que aviat entraria a l'edat de la raó. I jo no noto la diferència.

—L'oncle Edmundo és un ximple. Es passa el dia ficant-te coses al cap.

—No és ximple. És savi. I quan creixi vull ser savi i poeta i portar corbatí. Un dia em faré un retrat amb corbatí.

—Per què corbatí?

—Perquè ningú no és poeta sense corbatí. Quan l'oncle Edmundo m'ensenyava les fotos dels poetes a les revistes, tots porten corbatí.

—Zezé, deixa de creure tot el que et diu. L'oncle Edmundo està mig guillat. És mig mentider.

—Així és fill de puta?

—Mira que ja t'han pegat a la boca per dir moltes paraulotes; l'oncle Edmundo no és això. He dit guillat. Mig boig.

—Has dit que era mentider.

—Una cosa no té res a veure amb l'altra.

—I tant. L'altre el dia el Papa parlava amb el senyor Severino, aquell que juga a cartes amb ell, i va dir això del senyor Labonne: «El fill de puta del vell no para de dir mentides»... I ningú no li va pegar a la boca.

—La gent gran ho pot dir, no passa res.

Vam fer una pausa.

—L'oncle Edmundo no és... Què dius que vol dir guil·lat, Totoca?

Va fer girar el dit al cap.

—No ho és. És bo, m'ensenya coses i fins ara només m'ha donat un cop i va ser fluixet.

En Totoca va fer un bot.

—T'ha donat un cop. Quan?

—Un dia que no parava quiet i la Glòria em va enviar a casa de la Dindinha. Ell volia llegir el diari i no trobava les ulleres. Les va buscar, sense parar. L'hi va preguntar a la Dindinha i res. Entre tots dos van posar la casa cap per amunt. Llavors jo vaig dir que sabia on eren i que si em donava una moneda per comprar bales l'hi diria. Va anar a l'armilla i va agafar una moneda.

—«Vés a buscar-les i te la donaré.» Jo vaig anar al cistell de la roba bruta i les vaig agafar. I em va insultar. «Has estat tu, descarat!» Em va clavar un cop al cul i no em va donar la moneda.

En Totoca va riure.

—Hi vas per no rebre a casa i reps allà. Anem més de pressa, que si no no hi arribarem mai.

Jo continuava pensant en l'oncle Edmundo.

—Totoca, els nens són jubilats?

—Què?

—L'oncle Edmundo no fa res i guanya diners. No treballa i l'ajuntament li paga cada mes.

—I què?

—Els nens no fan res, mengen, dormen i els pares els donen diners.

—Un jubilat és diferent, Zezé. Un jubilat és qui ja ha treballat molt, té els cabells blancs i camina a poc a poc com l'oncle Edmundo. Però deixem de pensar en coses

difícils. Que t'agradi aprendre amb ell, d'acord. Però amb mi, no. Fes com els altres nens. Digues paraulotes si vols, però para d'omplir-te el caparró de coses difícils. Si no, no tornaré a sortir amb tu.

Em vaig empenyar una mica i no vaig voler continuar parlant. Tampoc tenia ganes de cantar. L'ocellet que cantava cap a dins va volar ben lluny.

Vam parar i en Totoca va assenyalar la casa.

—És allà. T'agrada?

Era una casa normal. Blanca amb finestres blaves. Tota tancada i callada.

—M'agrada. Però per què ens hem de mudar aquí?

—És bo que sempre ens anem mudant.

Ens vam quedar observant des de la tanca un mango a un costat i un tamarinde a l'altre.

—Tu que ho vols saber tot no has ensumat el drama que hi ha a casa. El Papa no té feina, oi que no? Fa més de sis mesos que es va barallar amb Mister Scottfield i el van acomiadar. No has vist que la Lalá ha començat a treballar a la Fàbrica? No saps que la Mama va a treballar a la ciutat, al Molí Anglès? Doncs bé, senyor ximplet, tot plegat és per tenir prou diners per pagar el lloguer d'aquesta casa nova. De l'altra, el Papa ja en deu vuit mesos. Tu ets massa petit per saber aquestes coses tristes, però jo hauré d'acabar ajudant a la missa per donar un cop de mà a casa.

Es va quedar una estona callat.

—Totoca, portaran la pantera negra i les dues lleones cap aquí?

—És clar que sí. I l'esclau que tens aquí és qui haurà de desmuntar el galliner.

Em va mirar amb una mica de tendresa i pena.

—Jo desmuntaré el jardí zoològic i el muntaré aquí.

Això em va tranquil·litzar. Perquè si no m'hauria d'inventar una cosa nova per jugar amb el meu germà petit: en Luís.

—Bé, ja veus que sóc amic teu, Zezé. Ara no et costaria res explicar-me com és que has arribat a fer «allò»...

—Totoca, et juro que no ho sé. No en tinc ni idea.

—No diguis mentides. Has estudiat amb algú.

—No he estudiat res. Ningú me n'ha ensenyat. Només pot haver estat el dimoni que la Jandira diu que és el meu padrí, que me n'hagi ensenyat mentre dormia.

En Totoca estava perplex. Al principi fins i tot em va clavar unes quantes bufes perquè l'hi expliqués, però jo no sabia què dir-li.

—Ningú no aprèn aquestes coses sol.

Va haver de callar, però, perquè realment ningú havia vist que ningú m'ensenyés res. Era un misteri.

Vaig recordar una cosa que havia passat una setmana abans. La família es va quedar desconcertada. Tot va començar quan vaig seure al costat de l'oncle Edmundo a casa de la Dindinha, el dia, que llegia el diari.

—Oncle.

—Digues, fill meu.

Va moure les ulleres cap a la punta del nas, com fa tota la gent gran i vella.

—Quan vas aprendre a llegir?

—Més o menys quan tenia sis o set anys.

—I una persona pot llegir amb cinc anys?

—De poder, pot, però a ningú li agrada fer-ho perquè el nen és massa petit.

—I com vas aprendre a llegir?

—Com tothom, amb el quadern. Fent B més A: BA.

—Tothom ho ha de fer així?

—Que jo sàpiga, sí.

—Però tothom tothom?

Em va mirar intrigat.

—Mira, Zezé, tothom necessita fer-ho així. Ara deixa'm acabar el que estava llegint. Vés a veure si hi ha guaiabes al fons del pati.

Es va posar les ulleres al seu lloc i va intentar concentrar-se en la lectura. Però jo no em vaig moure d'allà.

—Quina pena!

L'exclamació em va sortir amb tant de sentiment que es va tornar a posar les ulleres a la punta del nas.

—No hi ha manera, quan vols...

—És que he vingut des de casa, he caminat com un burro només per explicar-li una cosa.

—Doncs va, explica.

—No. Així no. Primer necessito saber quan cobrarà la pensió.

—Demà passat.

Va somriure lleugerament, estudiant-me.

—I quan és demà passat?

—Divendres.

—Doncs divendres no em portaria un «Raig de Lluna» de la ciutat?

—Anem a pams, Zezé. Què és Raig de Lluna?

—És el cavall blanc que vaig veure al cine. El seu amo és en Fred Thompson. És un cavall ensenyat.

—Vols que et porti un cavallet de rodes?

—No, senyor. Vull aquell que té un cap de fusta i regnes, que li poses una corda i surts corrents. Necessito practicar, perquè més endavant treballaré al cine.

Va continuar rient.

—Ja ho entenc. I si te'l porto, jo què en trec?

—Jo faré una cosa per vostè.

—Un petó?

—No m'agraden gaire els petons.

—Una abraçada?

Llavors vaig mirar l'oncle Edmundo amb molta pena. El meu ocellet de dins va dir una cosa. I jo vaig recordar el que moltes vegades havia sentit... L'oncle Edmundo estava separat de la dona i tenia cinc fills... Viví molt sol i caminava molt a poc a poc... Potser caminava tan a poc a poc perquè enyorava els fills. I els fills no l'anaven mai a veure.

Vaig fer la volta a la taula i li vaig estrènyer el coll amb força. Vaig notar que els seus cabells blancs em tocaven el front, molt suaus.

—Això no és pel cavallet. El que faré és una altra cosa. Llegiré.

—Saps llegir, Zezé? Com pot ser? Qui te n'ha ensenyat?

—Ningú.

—Fas broma.

Em vaig allunyar i des de la porta vaig dir:

—Porti'm el cavallet divendres i veurà si llegeixo...!

Després, quan va ser de nit i la Jandira va encendre el llum d'oli perquè la companyia elèctrica havia tallat la llum perquè no la pagàvem, em vaig posar de puntetes per veure «l'estrella». Tenia el dibuix d'una estrella en un paper, i a sota, una oració per protegir la casa.

—Jandira, puja'm a coll, que vull llegir allò.

—Deixa't d'històries, Zezé. Estic molt ocupada.

—Tu puja'm i a veure si no sé llegir.

—Mira, Zezé, si me n'estàs preparant alguna em sentiràs.

Em va pujar a coll i em va portar al darrere de la porta.

—Doncs llegeix, ho vull veure.

I ho vaig llegir. Vaig llegir l'oració que demanava al cel benedicció i protecció per a la casa i que foragités els mals esperits.

La Jandira em va deixar a terra. Tenia la boca oberta.

—Zezé, t'ho has après. M'enganyes.

—T'ho juro, Jandira. Ho puc llegir tot.

—Ningú pot llegir sense haver-ne après. Ha estat l'oncle Edmundo? La Dindinha?

—Ningú.

Va agafar un tros de diari i el vaig llegir. Tot seguit. Ella va fer un crit i va cridar la Glória. La Glória es va posar nerviosa i va anar a cridar l'Alaíde. En deu minuts un munt de veïns van venir a veure el fenomen.

Era això el que en Totoca volia saber.

—Ell te'n va ensenyar i et va prometre el cavallet si n'aprenies.

—No.

—L'hi preguntaré.

—Doncs vés a preguntar-l'hi. Jo no sé com va anar, Totoca. Si ho sabés, t'ho explicaria.

—Doncs marxem. Ja ho veuràs. Quan necessiti alguna cosa...

Em va agafar la mà, emprenyat, i em va arrossegar de tornada cap a casa. I llavors va pensar en una cosa per venjar-se.

—Ben fet! N'has après massa aviat, ximplet. Ara hauràs d'entrar a l'escola al febrer.

Allò havia estat idea de la Jandira. Així la casa estaria tranquil·la tot el matí i jo aprendria a comportar-me.

—Anem a practicar a la carretera de Rio a São Paulo. Perquè no creguis que quan vagis a l'escola et faré de criada, fent-te travessar tota l'estona. Ja que ets tan llest, aprèn això també.

—Aquí tens el cavallet. Ara ho vull veure.

Va obrir el diari i em va ensenyar una frase de l'anunci d'un remei.

—«Aquest *producte* és a totes les *farmàcies* i cases del ram.»

L'oncle Edmundo va anar a cridar la Dindinha al pati.

—Mama. Fins farmàcies» ha llegit bé.

Tots dos van començar a donar-me coses perquè les llegís i jo les llegia totes.

La meua àvia va remugar que el món estava perdut.

Em van donar el cavallet i vaig tornar a abraçar l'oncle Edmundo. Llavors em va agafar la barbeta i em va parlar emocionat.

—Arribaràs lluny, trapella. No et dius José perquè sí. Tu seràs el sol, i les estrelles brillaran al teu voltant.

Me'l vaig quedar mirant sense entendre'l i pensant que realment estava guillat.

—Això no ho entens. És la història de Josep a Egipte. Quan creixis més, te l'explicaré.

A mi em tornaven boig les històries. Com més difícils, més m'agradaven.

Vaig acariciar el meu cavallet bastant de temps i després vaig aixecar la vista cap a l'oncle Edmundo i vaig preguntar:

—La setmana que ve creu que ja hauré crescut?